

Słabczyński, Tadeusz

Wacław Słabczyński (1904-1994)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 39/2, 121-132

1994

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WACŁAW SŁABCZYŃSKI
(1904–1994)

Wacław Słabczyński, historyk geografii i podróżnictwa polskiego, bibliotekarz, publicysta i etnograf, urodził się 29 czerwca 1904 r. w Warszawie. Matka Helena ze szlacheckiego domu Zborowska popełniła według ówczesnych kryteriów megalians wychodząc za mąż za budowniczego Łukasza Słabczyńskiego, którego przodkami była rodzina Słapa z braci czeskich osiadłych w Polsce w XVI wieku. Wacław był drugim synem tego małżeństwa, młodszym o dwa lata od swojego brata Tadeusza. Lata dzieciństwa spędził głównie w śródmieściu Warszawy, zamieszkując na ogół w domach zbudowanych przez ojca w rejonie ulic: Koszykowa, Piękna i Wilcza. Po ukończeniu szkoły powszechnej Towarzystwa „Jedność” wstąpił do Gimnazjum im. St. Staszica. W okresie szkolnym należał do drużyny Skautów im. Zawiszy Czarnego. Normalne nauki gimnazjalne przerwał wcześniej – na skutek I wojny światowej, śmierci ojca w 1918 r. i biedy. Ostatecznie rozstał się z gimnazjum w 6-tej klasie, po czym na przemian z pracą, głównie udzielaniem korepetycji, uzupełniał naukę bądź na kursach maturalnych, bądź sam. W 1925 r. zdał egzamin wstępny na Wolną Wszechnicę Polską, gdzie uczęszczał początkowo do Szkoły Dziennikarsko-Publicystycznej, później na Wydział Humanistyczny, dział etnografii. Grał też w ligowej drużynie piłki nożnej AZS. Studiów na Wolnej Wszechnicy Polskiej, również z powodów materialnych, nie ukończył. W tym czasie zmarł w 1927 r. Jego brat Tadeusz, student IV roku Politechniki Warszawskiej.

W latach 1930–31 uczęszczał do rocznej Szkoły Bibliotekarskiej przy Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, po czym wstąpił na praktykę do Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, w której pracował aż do wybuchu wojny w 1939 roku.

W 1935 r. rozpoczął publikowanie swoich prac artykułem etnograficznym *Jabłko i jabłoni w wierzeniach i zwyczajach ludowych* zamieszczonym w czasopiśmie „Naokoło świata”. Następnie drukował swoje prace w takich pismach jak „Echa leśne”, „Kino”, „Świat” i „Zwierciadło”.

W 1938 r. przy pomocy Uniwersytetu Warszawskiego wyjechał na wakacyjny kurs języka angielskiego przy Uniwersytecie Londyńskim. W latach 1936–37 odbył też dwie wycieczki morskie na statkach GAL-u, odwiedzając Danię, Holandię i Belgię.

Uczestniczył jako rezerwista w kampanii wrześniowej, po powrocie z której nie został już przyjęty do Biblioteki Uniwersyteckiej, zwanej wtedy Staats-bibliothek. Podczas okupacji zajmował się kolejno tajnym udzielaniem lekcji, głównie języka angielskiego, akwizycją, zaś w późniejszym jej okresie otrzymał pracę w fabryce tekstylnej R. Krauzego. Tutaj zastało go Powstanie Warszawskie, w czasie którego stracił poza matką całą rodzinę. Rozstrzelany został m.in. Jego ojczym, inżynier Eugeniusz Chrzanowski. Spalił się też cały majątek oraz wszystkie papiery osobiste.

Wywieziony do Niemiec, do obozu pracy w Oberhausen w Nadrenii, dwukrotnie uciekał z obozu – za drugim razem z powodzeniem. Ukrywał się w piwnicach. W przetrwaniu pomogli mu miejscowi Niemcy, zdający sobie sprawę z tego, że jest zbiegiem z obozu. Tutaj doczekał się wyzwolenia w kwietniu 1945 r. przez wojska amerykańskie. Jako tłumacz w Mobile Civilian Labor Group przy US Army pomagał Amerykanom w likwidacji obozów i kontaktach z oswobodzonymi więźniami polskimi, rosyjskimi i innymi.

Zrezygnował z przedstawionej propozycji pracy i wyjazdu do Stanów Zjednoczonych i udał się do Francji. Zaniepokojony wieściami z kraju wyzwalanego przez Armię Czerwoną, wzbraniał się przed powrotem do Polski. Zamierzał w tej sytuacji udać się do Wielkiej Brytanii. Po półrocznym jednak pobycie we Francji (częściowo jako stypendysta PCK) zdecydował się na wiadomość o śmierci matki powrócić do kraju po to, by ją odnaleźć i pochować w grobie rodzinnym.

17 listopada 1945 r. zarejestrował się w Punkcie Przyjęcia w Międzyzlesiu. Zamieszkał w Warszawie. Od grudnia 1945 r. do maja 1946 r. redagował miesięcznik „Morze”, a następnie „Młodzież Morska”, po czym wyjechał do Gdyni, gdzie przez krótki czas prowadził dział „Z dalekich łądów” w miesięczniku „Wiatr od Morza” w ramach gdańskiego oddziału Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik”. Powrót do kraju, praca w redakcjach i chęć działania inspirowały początkowo do pisania. Z tego okresu pochodzi dość spora liczba publikacji, głównie o tematyce morskiej i geograficznej. Pracując w „Morzu” planował też w ramach wydawnictw Ligi Morskiej przygotowanie słownika *Nazwy polskie na mapach świata*, ale odejście z tej redakcji przekreśliło ten zamiar.

Od października 1946 r. do maja 1947 r. pracował w Regionalnej Dyrekcji Planowania Przestrzennego w Szczecinie, a w czerwcu 1947 r. został w tym mieście kierownikiem księgarni „Wiedza” przy Al. Wojska Polskiego 29, którą prowadził do sierpnia 1949 roku. W lutym 1947 r. ożenił się w Szczecinie z poznaną w Gdyni Janiną Paprocką, z którego to związku urodził się w końcu listopada syn Tadeusz. Na skutek „trudności personalnych i zbyt dużej odpowiedzialności materialnej” wymówił pracę w księgarni i wrócił do Warszawy.

Od września 1949 r. pracował jako kierownik biblioteki Muzeum Kultur Ludowych w Młocinach pod Warszawą (obecnie Muzeum Etnograficzne w Warszawie). Tam też zamieszkał wraz z rodziną w oficynie zajmowanego przez muzeum budynku Pałacu Brühla. Niewielkie mieszkancko – dwa pokoiki bez kuchni i kanalizacji – stało się na lata podstawą egzystencji rodziny. Mniejszy pokój, o pow. 4 m kw., nieopalanym zimą był jego „gabinetem”. W tych warunkach usiłował prowadzić samodzielną pracę naukową i publicystyczną, nawiązywał prywatnie kontakty z uczonymi oraz instytucjami i placówkami badawczymi na całym świecie. Ówczesne panujące stosunki w muzeum niezbyt jednak sprzyjały takiej działalności. Próby wyrwania placówki z wąskiego kręgu zainteresowań głównie polskimi strojami ludowymi w kierunku szerszych badań nad kulturą ludów całego świata oraz prezentacji dorobku polskich badaczy kultur w świecie spotykały się z małym zrozumieniem. Takie Jego zamierzenia, wraz z posiadanymi już własnymi publikacjami, a także wyraźne różnice „światopoglądowe”, wytworzyły wręcz wokół niego atmosferę zawiści. Na skutek szykan i donosów, prowokowanych ze strony ówczesnego kierownictwa muzeum, otrzymał od dyrektora departamentu kadr Ministerstwa Kultury i Sztuki wypowiedzenie pracy z końcem maja 1952 roku. Przed donosami musiał się tłumaczyć również na sali sądowej. Równoległe muzeum zbierało pochlebne opinie o zorganizowanej przez niego wystawie poświęconej dorobkowi Jana Stanisława Kubarego.

Przez ponad rok nie mógł otrzymać nigdzie pracy, m.in. w Bibliotece Uniwersyteu Warszawskiego. Był to jeden z najcięższych okresów dla Niego i rodziny, żyjącej w tym czasie w nędzy, utrzymywanej tylko z głodowej pensji żony. Jednocześnie jednak więcej czasu i energii mógł poświęcić pracy twórczej, która w niedługim czasie zaowocowała szeregiem artykułów w „Wiedzy i Życiu”, „Problemach” i „Morzu”. Zainteresowania, których nie udało się zrealizować w ramach muzeum, coraz bardziej nadawały kierunek przygotowywanym publikacjom. Starał się dzięki nim, jak sam wspominał, rozszerzyć horyzont geograficzny społeczeństwa. Nie było to u schyłku okresu stalinowskiego zadanie zbyt łatwe. Redakcje niezbyt chętnie przyjmowały artykuły o „szerokim świecie” (o ile nie miały one „właściwego wydźwięku”), a zwłaszcza, jeśli dotyczyły Polaków po dalekich krajach podróżujących. Stąd też dla zmylenia „opiniodawców” niektóre tytuły prac z tamtego okresu musiały zawierać określniki polityczne typu „obroncy ludów kolonialnych”, „obrońca niewolników”, „prekursor socjalizmu”.

Pierwszą próbę bardziej kompleksowego ujęcia dorobku polskich podróżników w świecie stanowił opublikowany w 1953 r. w „Problemach” obszerny artykuł *Polscy badacze i obrońcy ludów kolonialnych*, będący zarazem pierwszą tego typu publikacją w powojennej Polsce. Ze względu na zamieszczenie w nim pochlebnej wzmianki o Bronisławie Malinowskim i zaprezentowanie przez autora „błędnej ideologicznie pozycji obiektywistycznej” artykuł spotkał się z zajadłą napaścią podpisaną przez „żołnierza odcinka frontu walki klasowej” J. Kubskiego. Niedługo po ideologicznej ukazała się krytyka merytoryczna artykułu sformułowana przez W. Armona. Na zamieszczenie odpowiedzi na tę ostatnią (zachowaną w maszynopisie), czyli na obronę wystarczająco już „skompromitowanego” artykułu, redakcja „Probleatów” w ówczesnych warunkach nie mogła już sobie

pozwolić. Również przygotowana wcześniej książka o Janie Stanisławie Kubarym borykała się z trudnościami. Wstrzymywana przez cenzurę ukazała się dopiero w 1956 roku, a indagowane w trakcie jej opracowywania Polskie Towarzystwo Ludoznawcze we Wrocławiu nie chciało udostępnić w żadnej formie posiadanych prac rękopiśmiennych Kubarego.

Od lipca 1953 r. Waław Słabczyński pracował jako kustosz w Biurze Międzynarodowej Wymiany Wydawnictw Biblioteki Narodowej w Warszawie. Praca ta poprawiła nieco krytyczną sytuację materialną rodziny, a jednocześnie stwarzała możliwość realizowania dwóch kierunków Jego zainteresowań – pracy bibliotekarskiej i badawczo-pisarskiej – dla których wspólnym elementem były szerokie kontakty ze światem. Dzięki znajomościom języków obcych był wysyłany na międzynarodowe konferencje bibliotekarskie – w Brukseli (1958), Budapeszcie (1960), Kopenhadze (1961).

Już na początku pracy w Bibliotece Narodowej wydał dwie pierwsze swoje książki – *Paweł Edmund Strzelecki. Polski badacz Australii* w 1954 r. oraz wstrzymaną wcześniej *Na wyspach Pacyfiku. O Janie Kubarym badaczu Oceanii* w 1956 roku. Były to pierwsze w ogóle książkowe opracowania o tych zapomnianych dotychczas przez naukę polską badaczach, przy czym książeczka o Strzeleckim ukazała się równoległe z wydaną w Australii książką G. Rawsona *The Count*.

Pawłowi Edmundowi Strzeleckiemu i sprawie wydobyć jego dorobku naukowego poświęcił w swoim życiu najwięcej uwagi. Napisał pierwszą w Polsce monografię naukową poświęconą temu badaczowi pt. *Paweł Edmund Strzelecki. Podróże – odkrycia – prace* (1957), opracował jedyny zbiór jego prac zatytułowany *Pisma wybrane* (1960), a także zainicjował wydanie polskiego tłumaczenia jego głównego dzieła, które ukazało się jako *Nowa Południowa Walia* (1958). Stał się niekwestionowanym autorytetem w sprawach Strzeleckiego na skalę światową. Dwie pierwsze książki z tej „trylogii” były omawiane lub recenzowane w takich czasopismach jak „Geographical Journal”, „The Australian Geographer”, „Petermanns Geographische Mitteilungen”, „The Times Literary Supplement” czy „Journal de la Société des Océanistes”.

Jednocześnie przez cały czas zbierał materiały dotyczące innych polskich geografów, geologów, etnografów, biologów czy inżynierów działających na odległych lądach i zaczął pracować nad monografią obejmującą całokształt polskiego dorobku naukowego i badawczego w świecie. Rozmowy na ten temat podjął z Państwowym Wydawnictwem Naukowym już w pierwszej połowie 1959 r., przedstawiając pierwszy konspekt pracy zatytułowany roboczo *Udział Polaków w odkryciach geograficznych i rozszerzeniu horyzontu geograficznego*. Była to praca samotnika, pasjonata, niezwiązanego formalnie z żadną instytucją naukową. Ogrom jednak kontaktów, korespondencji z zagranicznymi instytucjami badawczymi i osobami prywatnymi przerastał działalność niejednej placówki naukowej. Tak tu, jak i w przypadku prac nad dorobkiem Strzeleckiego, Kubarego, Forstera, Jana z Kolna, Benedykta Polaka czy innych podróżników i badaczy metodę jego pracy charakteryzowała niezwykła wnikliwość i chęć maksymalnego dotarcia do materiałów źródłowych. Poszukiwał ich z uporem w bibliotekach, archiwach, muzeach i towarzystwach naukowych rozrzuconych po całym świecie.

Od 1963 r. pracował w Bibliotece Narodowej na stanowisku kierownika Biura Międzynarodowej Wymiany Wydawnictw, na którym został aż do przejścia na emeryturę w końcu 1969 roku. W tym okresie brał udział w kolejnych międzynarodowych konferencjach bibliotekarzy – w Rzymie (1964) i Pradze (1965). W 1964 r. na zaproszenie University of Toronto Library przebywał w Kanadzie, uczestnicząc w tamtejszych zjazdach i pracach bibliotekarskich oraz zwiedzając kraj od Charlottetown na wschodzie po Victorię na zachodzie.

W drugiej połowie lat sześćdziesiątych rozważana była możliwość przyznania mu doktoratu za dotychczasowy dorobek naukowy, mimo niespełnienia formalnych wymagań w postaci dyplomu ukończenia studiów. Zaangażowani w nią byli geografowie Bolesław Olszewicz i August Zierhoffer, ale wskutek śmierci obydwu profesorów sprawa nie została zrealizowana.

W 1973 r. wydał jedną z najważniejszych prac swego życia, stanowiącą podsumowanie wieloletnich poszukiwań, monografię *Polscy podróżnicy i odkrywcy* – najpoważniejsze z dotychczasowych opracowań, poświęconych w sposób kompleksowy polskiemu dorobkowi naukowemu i badawczemu na obcych kontynentach. Oprócz licznych recenzji książka nagrodzona została w 1974 r. przez Sekretarza Naukowego PAN oraz wspólnie przez Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich i Towarzystwo Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”. Razem z innymi pracami przyczyniła się też do wyróżnienia autora w 1975 r. złotą odznaką „zasłużony pracownik morza” przez Stowarzyszenie Marynistów Polskich oraz Ministra Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej.

Wacław Ślabczyński był też zapraszany na szereg geograficznych i geologicznych konferencji i sympozjów naukowych. Wziął m.in. udział w 11 Międzynarodowym Kongresie Historii Nauki w 1965 r. w Warszawie-Krakowie, gdzie przedstawił pracę *Paul Edmund Strzelecki and his contribution to the opening up of Australia*. Na III Sympozjum Polsko-Radzieckim z Historii Nauk o Ziemi we Wrocławiu w 1978 r. przedstawiony został jego referat *Badania Fryderyka Schwatki w polarnej strefie Ameryki Północnej*, a wcześniej na 25 Międzynarodowym Kongresie Geologicznym w Sydney w 1976 r. referat *Darwin's Opinion of Strzelecki and an Attempt to Interpret It*. Na ten ostatni kongres nie mógł udać się ze względu na brak wsparcia ze strony Towarzystwa „Polonia”, które pod pretekstem sprawy Strzeleckiego finansowało wyjazdy wielu własnych urzędników i osób przypadkowych do Australii. Swoiste stanowisko Towarzystwa objawiało się m.in. również tym, że wybitym przez nie medalem im. P.E. Strzeleckiego obdarowywało wiele rozmaitych osób, tylko nie Wacława Ślabczyńskiego.

W 1973 r. podjął pod sugestią syna Tadeusza pracę nad *Słownikiem podróżników polskich*, Ich wspólna praca nad tym dziełem trwała ponad dziesięć lat, nie licząc wcześniejszego gromadzenia materiałów i późniejszego aktualizowania wielu danych. Słownik ukończony został i opracowany redakcyjnie w 1983 r. i znajdował się w planie wydawniczym „Wiedzy Powszechnej” na rok 1984. Trudności proceduralne (np. z wykonaniem map) stwarzane autorem od 1982 r. i celowe pozamerytoryczne odkładanie druku książki przez kierownictwo wydawnictwa „Wiedza Powszechna”, mimo bezpłatnego opracowania redakcyjnego książki przez Tadeusza Ślabczyńskiego i dobrej koniunktury na słowniki na rynku księgarsko-czytelniczym

w połowie lat osiemdziesiątych, sprawiły, że książka na wiele lat legła na półce. Dopiero po 1989 r. redaktorom wydawnictwa udało się wymóc zgodę kierownictwa na druk słownika, który w rezultacie ukazał się dopiero w 1992 roku.

Był członkiem Stowarzyszenia Autorów ZAiKS (do 1953 r., ponownie od 1974 r.), Polskiego Towarzystwa Geograficznego (od 1966 r.), National Geographic Society (od 1971 r.) i Stowarzyszenia Marynistów Polskich (od 1973 r.). Nie należał do żadnej partii ani organizacji politycznej.

Zaawansowany wiek i pogarszający się stan zdrowia sprawiły, że od mniej więcej połowy lat osiemdziesiątych Waław Słabczyński coraz rzadziej uczestniczył w życiu publicznym, a z czasem w ogóle się z niego wycofał. Nie w pełni już zdawał sobie sprawę ze zmian politycznych w kraju po 1989 roku. Nie mógł już również w pełni cieszyć się drugim wydaniem jego książki *Polscy podróżnicy i odkrywcy* w 1988 r. oraz ukazaniem się wstrzymywanego *Słownika podróżników polskich* w 1992 roku. Zmarł 24 kwietnia 1994 r. w Warszawie, w domu na ulicy Wilczej, tej samej, po której wiodły ścieżki jego lat dziecińczych.

Bibliografia prac Waława Słabczyńskiego

1. Jabłko i jabłoni w wierzeniach i zwyczajach ludowych. *Naokoło Świata* 1935 [R. 12] nr 135 s. 47–52.
2. Leszczyna w legendzie i zwyczaju. *Echa leśne* 1935 nr 33 s. 10.
3. Legenda czy rzeczywistość. Na marginesie filmu „Bounty”. *Kino* 1936 R. 7 nr 29 s. 6 i 15 (bez podpisu).
4. Hiszpania w obrazach Sorolli. *Zwierciadło* 1937 R. 1 nr 5 s. 10–11.
5. De Geschiedenis van de Nederlandsch-Poolsche Betrekkingen. *Suum Quique*. Amsterdam, 1937 s. 9–10.
6. Wenezuela, kraj możliwości emigracyjnych. *Świat* 1938 R. 33 nr 9 s. 6–8.
7. Pochodzenie i wiek gwiazd. *Kino* 1938 R. 9 nr 32 s. 6 (bez podpisu).
8. Wenezuela. *Morze i Kolonie* 1939 R. 1(16) z. 8 okładka s. 3 (pod pseud. B. Surałło).
9. „Świat jutra” (Wystawa światowa w Nowym Jorku). *Świat* 1939 R. 34 nr 14 s. 8–10.
10. Ku nowym koncepcjom polityki zagranicznej. *Morze* 1946 R. 17 nr 1 s. 3–4.
11. Singapore. *Morze* 1946 R. 17 nr 1 s. 12–14 (bez podpisu).
12. Z dziennika dyplomatycznego Fuggera. *Morze* 1946 R. 17 nr 1 s. 22 (pod pseud. Nautilus – błędnie wydrukowano Nauticus).
13. Z niedawnej przeszłości. *Morze* 1946 R. 17 nr 1 s. 2 i 22 (bez podpisu).
14. Polskie nazwy na mapach świata. *Morze* 1946 R. 17 nr 2–3 s. 29 (podpisane W.S.).
15. Co niesie światu bandera polska. *Młodzież Morska* 1946 R. 2 nr 2–3 s. 3 (podpisane W.S.).
16. Połów wielorybów. *Młodzież Morska* 1946 R. 2 nr 2–3 s. 5–8 (pod pseud. Nautilus).
17. O wyspę Robinsona. *Młodzież Morska* 1946 R. 2 nr 2–3 s. 11–12 (podpisane W.S.).
18. Gwiazda Pacyfiku. [Nowelka]. *Młodzież Morska* 1946 R. 2 nr 2–3 s. 12–13 (pod pseud. Bogdan Zaklika).
19. Siedem miesięcy w łódce. *Młodzież Morska* 1946 R. 2 nr 2–3 s. 14 (bez podpisu).
20. Nazwy polskie na mapach świata. *Młodzież Morska* 1946 R. 2 nr 2–3 s. 15 (bez podpisu).
21. Alaska, raj myśliwych. *Młodzież Morska* 1946 R. 2 nr 4–5 s. 15–16 (podpisane W.S.).
22. Nazwy polskie na mapach świata. *Młodzież Morska* 1946 R. 2 nr 4–5 s. 18–19 (Bez podpisu).

23. Kilkaset słów o naszych antypodach. [O Polakach na Nowej Zelandii]. *Od A do Z, Dodatek niedzielny do Dziennika Polskiego*, Kraków, 1946 nr 5 s. 3.
24. Osiem wieków stosunków holendersko-polskich. *Polska Zachodnia* 1946 R. 2 nr 35–36, s. 16.
25. Czy Polak wyprzedził Kolumba? [O Janie z Kolna]. *Arkona* 1946 R. 1 nr 5 s. 13–15.
26. „Biała Australia”. *Marynarz Polski* 1946 R. 1 nr 4–5 s. 24–25.
27. Odyseja polskiego marynarza. [O Janie Papudze]. *Ilustrowany Kurier Polski* 1946 R. 2 nr 270 s. 3, nr 273 s. 4.
28. Pani Salote Tupou. *Ilustrowany Kurier Polski* 1946 R. 2 nr 272, Specjalny dodatek poświęcony Łodzi, s. 10 (błędnie wydrukowano: Tupon).
29. „Aotea Roa” – długa, biała chmura. *Ilustrowany Kurier Polski* 1946 R. 2 nr 351, s. 12.
30. Od Witeliusa do Kota. 8 wieków stosunków holendersko-polskich. *Rejsy, ilustrowany dodatek Dziennika Bałtyckiego*, 1946 nr 5 s. 1.
31. Australia Incognita. *Wiatr od Morza* 1946 R. 1 nr 5 s. 11–12.
32. [W sprawie rozszerzenia horyzontu geograficznego]. *Wiatr od Morza* 1946 R. 1 nr 5 s. 11 (podpisane w.S.).
33. Polacy w Indiach. *Wiatr od Morza* 1946 R. 1 nr 5 s. 12.
34. Ostatnia monarchia Pacyfiku. *Przekrój* 1947 nr 125 s. 5 (tytuł zmieniony przez redakcję z: Ostatnie królestwo Pacyfiku).
35. U kolebki narodowego Muzeum Etnograficznego. *Ziemia* 1949 R. 40 T. 28 nr 11 s. 222–224.
36. Polish National Muzeum of Ethnology. *CIAP Information*, Paris, 1949 nr 15–16 s. 3 (notatka bez podpisu).
37. Muzeum Kultur Ludowych. *Stolica* 1950 R. 5 nr 43 s. 8.
38. Polski badacz społeczeństw niecywilizowanych. [Jan Stanisław Kubary]. *Problemy* 1950 nr 8 s. 568–570.
39. Jan Kubary, wybitny badacz Oceanii. *Morze* 1952 nr 12 s. 24–25.
40. Jan Kubary, nieznanый podróżnik polski. *Wiedza i Życie* 1952 R. 19 nr 7 s. 662–669.
41. Jerzy Forster, pierwszy polski podróżnik naokoło świata i badacz ludów pierwotnych. *Wiedza i Życie* 1952 R. 19 nr 9 s. 829–837 (tytuł zmieniony przez redakcję bez porozumienia z: „...pierwszy w Polsce...”).
42. Gdańszczanin, obywatel Polski wynalazcą termometru. [Gabriel Daniel Fahrenheit]. *Wiedza i Życie* 1952 R. 19 nr 10 s. 961–963 (podpisane W.S.).
43. Polscy obrońcy i badacze ludów kolonialnych. *Problemy* 1953 R. 9 nr 5 s. 298–307.
44. „Niemiecki” Gdańsk. *Problemy* 1953 R. 9 nr 7 s. 496.
45. [Syrena w Afryce]. *Stolica* 1953 R. 8 nr 16 s. 11 (podpisane W.S.).
46. Paweł Edmund Strzelecki – badacz Australii i obrońca niewolników. *Wiedza i Życie* 1953 R. 20 nr 3 s. 199–205.
47. Szewczenko – druh Polaków. *Wiedza i Życie* 1953 R. 20 nr 6 s. 424–425.
48. Polacy wśród budowniczych Ameryki. *Wiedza i Życie* 1953 R. 20 nr 9 s. 634–635 (bez podpisu).
49. Cenne odkrycia literackie. [Rec. „Pism Wybranych” Sygurda Wiśniowskiego]. *Problemy* 1954 R. 10 nr 4 s. 286–287.
50. Polscy badacze Syberii. *Wiedza i Życie* 1954 R. 21 nr 9 s. 590–596.
51. Paweł Edmund Strzelecki. Polski badacz Australii. *Nasza Księgarnia*, Warszawa 1954, 103 s., mapy, il.
52. Where may data be found on Paul Edmund Strzelecki's stay in America in 1834–1835? (Query No 152). *ISIS, An International Review devoted to the History of Science and its cultural influences*, Cambridge Mass., 1956 Vol. 47 Part 1 No 147 s. 59–60.
53. Kaaram Tamo – człowiek z Księżycy. [Nikołaj Miklucho-Makłaj]. *Poznaj Świat* 1956 nr 7 s. 19.
54. Na wyspach Pacyfiku. O Janie Kubarym, badaczu Oceanii. *Nasza Księgarnia*, Warszawa 1956, 115 s., il., mapy.

55. „Długa, Biała Chmura”. Polak na Nowej Zelandii. [Rec. książki „Dzieci królowej Oceanii” Sygurda Wiśniowskiego]. *Nowe Książki* 1957 R. 9 nr 4 s. 36–38.

56. Paweł Edmund Strzelecki. Podróże – odkrycia – prace. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1957, 327 s., il., mapy.

57. Nieznany list Darwina. *Kosmos Seria A* 1958 R. 7 z. 4 s. 381–383 + 2 nlb. + nadbitka.

58. Le Centre National d'Echanges de Pologne. UNESCO, Paris, mars 1958, Echanges de Publications, Circulaire no 8 s. 1–5.

59. General Observations. UNESCO-CUA-81 Add. 2, Paris, 19 May 1958 s. 6–7 (bez podpisu); toż w wersjach francuskiej, hiszpańskiej i rosyjskiej.

60. Comments. Convention concerning the international exchange of publications. UNESCO-CUA-81 Add. 2, Paris, 19 May 1958 s. 7–8 (bez podpisu); toż w wersjach francuskiej, hiszpańskiej i rosyjskiej

61. Polonica szwedzkie. [O pracy Józefa Trypučki w *Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsalensis*. T. 13]. *Nowe Książki* 1959 R. 11 nr 9 s. 557.

62. Paweł Edmund Strzelecki: Pisma wybrane. Zebrał i przypisami opatrzył Waław Słabczyński, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960, 270 s. + 6 nlb, mapa, il., tabl.

63. Międzynarodowa wymiana publikacji. *Biuletyn Polskiego Komitetu do spraw UNESCO* 1960 nr 8 s. 9–11.

64. Bibliographies as tools of the international exchange of publications. „Conference of the International Exchange of Populations in Europe. Budapest (Hungary), 13–19 September 1960. Working Paper No 12”, Paris, 31 May 1960 s. 1–7; toż w wersjach francuskiej i rosyjskiej.

65. Na marginesie konferencji w Tokio. *Przegląd Biblioteczny* 1960 R. 28 z. 3 s. 240–248.

66. O nowej konwencji międzynarodowej. *Przegląd Biblioteczny* 1960 R. 28 z. 4 s. 367–369.

67. O diable morskim i sprytnym Etao. [Legenda mikronezyjska]. Tł. [z ang.] Waław Słabczyński. *Morze* 1961 R. 17/37 nr 9 s. 28–29.

68. Syrena Mórz Południowych. [Legenda mikronezyjska]. Oprac. Waław Słabczyński. *Stolica* 1961 R. 16 nr 14–15 s. 16.

69. Poland's relations to the great geographical discoveries (Query No 164). *ISIS, An International Review devoted to the History of Science and its cultural influences*, Cambridge Mass., Vol. 52 Part 4 No 170 December 1961 s. 585.

70. Bibliographies as tools of the international exchange of publications, „Conference sur les echanges internationaux de publications en Europe. Budapest 13–19 Septembre 1960”, Commision Nationale Hongroise pour l'UNESCO, Budapest 1962 s. 176–188.

71. O bibliotekach duńskich, *Przegląd Biblioteczny* 1962 R. 30 z. 2 s. 131–143 + nadbitka.

72. Konferencja w Budapeszcie. *Przegląd Biblioteczny* 1952 R. 30 z. 3 s. 263–270.

73. Międzynarodowa Wymiana Publikacji (stan obecny i potrzeby). Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1962, 30 s. + 2 nlb., tabl.

74. Międzynarodowa wymiana publikacji. stan obecny i potrzeby. *Przegląd Biblioteczny* 1963 R. 31 z. 5 s. 65–74.

75. Z podróży do Kanady i Rzymu. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* 1964 nr 3 s. 8–9.

76. Biuro Międzynarodowej Wymiany Wydawnictw. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* 1964 nr 3 s. 16–18.

77. Catalogue of Polish Official and Semi-Official Publications available for exchange. Biblioteka Narodowa, Warszawa 1965, 18 s.

78. Paul Edmund Strzelecki and his contribution to the opening up of Australia. „XI-e Congres International d'Histoire des Sciences. Varsovie-Cracovie, Aout 24–31 1965. Sommaires”, 1965 Section 3 s. 301–302.

79. Katalog polskich wydawnictw urzędowych i półurzędowych dostępnych do wymiany międzynarodowej. Catalogue of Polish Official and semi-Official Publications available for exchange. Biblioteka Narodowa, Warszawa 1967, 32 s.

80. Legendy mórz południowych. *Kontynenty* 1967 nr 9 s. 30–31 (pod pseud. Bogdan Zaklika).

81. Nowy przyczynek do biografii Jana Stanisława Kubarego. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, Seria C 1968 z. 13 s. 63–66.

82. Paul Edmund Strzelecki and his contribution to the opening up of Australia. „Actes du XI-e Congres International d’Histoire des Sciences, Varsovie-Cracovie, 24–31 Aout 1965”, *Ossolineum*, Wrocław 1968 Vol. 4 s. 248–251 + nadbitka (rozszerzona wersja pozycji 78).

83. New trends in the international echange of publications. *UNESCO Bulletin for Libraires* 1968 Vol. 22 No s. 217–235; też w wersjach francuskiej i hiszpańskiej.

84. Benedict among the Tatars. [Benedykt Polak]. *Polish Perspectives* 1969 Vol. 12 No 11 s. 68–75.

85. Benedykt Polak ojciec podróżnictwa Polskiego. *Problemy* 1969 R. 25 nr 7 s. 405–416.

86. Nazywał się Benedykt Polak. Relację spisał Z. Pawłowski. *Świat Młodych* 1969 nr 65 s. 1 i 4–5.

87. Polscy podróżnicy i odkrywcy. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1973, 466 s., mapy, il.

88. Pierwszy Polak okrążył świat. [Paweł Edmund Strzelecki]. *Morze* 1973 R. 29/49 nr 6 s. 12–13.

89. Stulecie śmieci P.E. Strzeleckiego (1797–1873). *Wszechświat* 1973 z. 11 s. 281–287.

90. Witold Szyszło podróżnik w stylu Verne’a. *Kontynenty* 1973 nr 12 s. 26 i 32.

91. [o polskich uczonych i podróżnikach]. Część rozdziału „Kolonizacja i formowanie się związku Australijskiego” w książce W.M. Andriejewej „Australia”. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1974 s. 54–58.

92. Paweł Edmund Strzelecki podróżnik, uczoney, humanista (w stulecie śmierci). *Problemy Polonii Zagranicznej* 1974 T. 9 s. 237–278 + odbitka.

93. Odkrycie jeziora słodkowodnego w Australii. [O Jerzym Gruszce]. *Wszechświat* 1975 nr 6 s. 157–159.

94. Darwin’s opinion of Strzelecki and an attempt to interpret it. „25th International Geological Congress, Sydney, Australia 1976. Abstracts”, Sydney 1976 Vol. 3 s. 928–929.

95. Józef Babicz, Wacław Słabczyński, Thomas G. Vallance: Paweł Edmund Strzelecki 1797–1873. „Geographers: biobibliographical studies”. Mansell, London 1979 Vol. 2 s. 113–118 + nadbitka.

96. Jan Stanisław Kubary 1846–1896. „Geographers: biobibliographical studies”. Mansell, London 1980 Vol. 4 s. 87–89 + nadbitka.

97. Badania Fryderyka Schwatki w polarnej strefie Ameryki Północnej. „Dzieje polskich, rosyjskich i radzieckich badań polarnych. Materiały III Sympozjum Polsko-Radzieckiego z Historii Nauk o Ziemi Wrocław, 25–30 września 1978 r.”. Polska Akademia Nauk, Wrocław, 1982 s. 299–307 + nadbitka.

98. Kubary Jan Stanisław, Strzelecki Paweł Edmund, Szyszło Witold. „Słownik biologów polskich”. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1987 s. 307–308, 512–513, 535–536.

99. Polscy podróżnicy i odkrywcy. [Wyd. 2 zmienione, poprawki do wyd. 2 Tadeusz Słabczyński]. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988, 428 s., il., mapy.

100. Wacław Słabczyński, Tadeusz Słabczyński: Słownik podróżników polskich. Wiedza Powszechna, Warszawa 1992, 372 s., mapy, il.

Poza tym przed II wojną światową ukazał się artykuł „Napoleon i kobiety” (*Wiadomości Kobiectwo* 1936) – niemożliwy obecnie do zewidencjonowania ze względu na brak kompletu tego rocznika w bibliotekach warszawskich. W korekcie pozostał artykuł „Pamięci Juliusza Zeyera” (*Tęcza* 1939) – zakwalifikowany do ostatniego numeru pisma, który nie ukazał się wskutek wybuchu wojny. Podobny los spotkał tłumaczenie z czeskiego nowelki J. Zeyera

„Z notatnika” (*Tęcza* 1939) i artykuł „Od Teuty do Achmeda Zogu. Dwadzieścia dwa wieki historii Albanii” (*Świat* 1939). Inne przygotowywane prace przedwojenne spłonęły wraz z wszystkimi papierami osobistymi w czasie Powstania Warszawskiego. Po wojnie zasilane były notatkami w kilku czasopismach rubryki: „Polonia za granicą”, „Polskie nazwy na mapach świata” i „Ze świata”. Różne artykuły na tematy biblioteczne przekazane też zostały przy przejściu na emeryturę w 1969 r. w teczkę dyrektorowi Biblioteki Narodowej Witoldowi Stankiewiczowi.

W maszynopisie zachowały się (w posiadaniu rodziny):

1. Plan pracy działu Oceanii w Muzeum Kultur Ludowych. Młociny 1951, 1 s.
2. [o kulcie zmarłych i innych elementach obyczajowych wśród ludów tzw. „niecywilizowanych”]. 2 s.
3. Cenny nabytek Muzeum Kultur Ludowych [o główkach indiańskich z obszaru Montanii Peruwiańskiej]. 2 s.
4. Nowa wystawa w Muzeum Kultur Ludowych. „Sztuka ludów Afryki murzyńskiej i Oceanii”. 2 s.
5. Bohaterowie Pacyfiku. 4 s.
6. Ruchtanow „Potomki Makłaja”. [Rec.] 3 s.
7. W sprawie wystąpienia W. Armona [polemika z obszerną notatką krytyczną poświęconą artykułowi „Polscy obrońcy i badacze ludów kolonialnych”]. 1954, 9 s.
8. Projekt przeprowadzenia prac bibliograficznych i opracowania bibliografii pod tytułem: „Wkład Polaków do nauki światowej”. [Projekt skierowany do dyrekcji Biblioteki Narodowej] 2 s.
9. Tezy Komisji do Spraw Współpracy Bibliotek na ogólnokrajową konferencję w sprawie międzynarodowej wymiany wydawnictw. Ok. 1958, 9 s.
10. Uwagi do tłumaczenia profesora Flisa [o tłumaczeniu „Nowej Południowej Walii” P.E. Strzeleckiego]. 79 s.
11. Uwagi ogólne. [Rec. wydawnicza książki „Polacy w Ameryce” J. Drohojowskiej] 12 s.
12. Libraries as instruments for facilitating the international exchange of publications (Remarks from the Polish Exchange Service). Po 1959, 22 s.
13. Projekt scenariusza dla muzeum imienia Kubarego na Ponape. 16 s.
14. [o Janie Kubarym]. Kalendarz Radiowy na dzień 13.11.62, godz. 6.45–6.50, pr. I, 2 s.
15. O pieniądzach kamiennych z wyspy Yap, O czarodziejskim ptaku i wodzie życia, Legenda o „aao”, Jak łódzie uzyskały żagle, O tajemniczym ptaku, Bajka o dobrym chłopcuz. [Oprac. lub tł. legend Mikronezji] 1964–65, 24 s.
16. Polish contribution to geographical discovery and exploration outside Europe and Siberia. 2 s.
17. Sesja poświęcona dorobkowi naukowemu P.E. Strzeleckiego. 6 s.
18. Survey of Polish collection at Canadian libraries (with the special stress on the University of Toronto Library). 1966, 54 s.
19. Katalog polskich wydawnictw urzędowych i nieurzędowych dostępnych do wymiany międzynarodowej. Catalogue of Polish official and nonofficial publications available for international exchange. Warszawa 1970, 31 s.

W maszynopisie, jak wynika z notatek, pozostały ponadto:

1. Memoriał w sprawie rozszerzenia wymiany międzynarodowej w Bibliotece Uniwersyteckiej. Warszawa 1932, 20 s. (opracowany na zlecenie dyr. BUW-u, Stefana Rygla, złożony przypuszczalnie tamże).
2. Monografia wsi Wierzbno. Ok. 40 s.
3. Wątki mitologiczne Oceanii i świata klasycznego. Ok. 20 s. (ref. o tym tytule był też ogłoszony na posiedzeniu pracowni naukowej Muzeum Kultur Ludowych w 1949 lub 1950).
4. Polscy badacze ludów pierwotnych. Ok. 40 s. (Praca powinna znajdować się w archiwach Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu).
5. O tsantach, główkach indiańskich. [Artykuł złożony w końcu lat 40-ych lub na początku 1950-ych w redakcji czasopisma *Lud*].

6. Polscy badacze ludów kolorowych. [Artykuł złożony w końcu lat 1940-ych lub na początku 1950-ych w redakcji czasopisma *Lud*].

7. Odkrywczy Pacyfiku. [Broszura?].

W rękopisie zachowały się (w posiadaniu rodziny) m.in.:

1. Polak prekursorem socjalizmu [o Samuelu Hartlibie]. Ok. 1950, 9 s.

2. Wątki mitologiczne polinezyjsko-klasyczne. Ok. 1950, 18 s.

3. Uwagi o wystawie „Polacy na szlakach świata”. 7 s.

Korespondencja Wacława Słabczyńskiego

Zbiory epistolarne znajdujące się w posiadaniu rodziny to wiele setek listów (przypuszczalnie ok. 2 tysięcy) do Wacława Słabczyńskiego od różnych osób oraz placówek i instytucji naukowo-badawczych, bibliotek, redakcji z okresu po II wojnie światowej (wcześniejsza korespondencja wraz z innymi papierami osobistymi spaliła się podczas Powstania Warszawskiego) oraz tyleż kopii maszynopisowych listów Wacława Słabczyńskiego. Zostały one na razie tylko częściowo zewidencjonowane, wstępnie bowiem przeprowadzona kwerenda nie objęła np. kilkuset teczek osobowych (dotyczących poszczególnych podróżników i badaczy).

Korespondencja skierowana do Wacława Słabczyńskiego obejmuje m.in. następujące osoby:

Robert H. Blackburn (Bibliotekarz, pisarz, Toronto) – ok. 100 listów z lat 1959–93

Maria Dąbrowska (pisarka, Warszawa) – 6 listów z lat 1953–59

siostra Humbelina, właśc. Izabella Kubary (córka J.S. Kubarego, Singapur) – 4 listy z lat 1954–57

Wacław Korabiewicz (podróżnik, pisarz, Arusha, Tanganika) – 8 listów z lat 1950–52 (?)

Peter A. Lanyon-Orgill (badacz języków Oceanii i Azji Wsch., historyk, wydawca, Balmain, Szkocja) – 53 listy z lat 1955–80

Bolesław Olszewicz (geograf, historyk geografii, Wrocław) – 25 listów z lat 1953–68

Patrick O'Reilly (etnograf, duchowny, Paryż) – 8 listów z lat 1955–74

Lech Paszkowski (pisarz i historyk polonijny, Melbourne) – ponad 1000 listów z lat 1958–88

A.M. Petrick (fotografka, podróżniczka, Neutral Junction N.T., Australia) – 12 listów z lat 1969–72

Juliusz Prawdzic (publicysta, Wrocław) – 42 listy z lat 1979–81

Geoffrey Rawson (pisarz, historyk, oficer marynarki, Vermont, Australia) – 27 listów z lat 1952–67

Mouni Sadhu (filozof, pisarz, Box Hill, Australia) – 11 listów z lat 1955–64

Mieczysława Sentinella (tłumaczka, etnograf, Sydney) – 7 listów z lat 1972–86

Witold Szyszło (botanik, podróżnik, publicysta, Lima) – 4 listy z lat 1956–63

Witold Turek (działacz i historyk polonijny, Toronto) – 11 listów z lat 1960–63

Stanisław Warchałowski (grafik, malarz, działacz polonijny, Villa Velha, Brazylia) – 40 listów z lat 1968–83

Bogodar Winid (geograf, Addis Abeba) – 10 listów z lat 1965–69

Marie F. Zielińska (bibliotekarka, Montreal, Ottawa) – 18 listów z lat 1965–75

Mniej liczne są na ogół listy od takich osób jak:

Mora Barlow (krewna K. Darwina, Aylesbury, Anglia), Tomasz Bartmański (wnuk R. Ujejskiego, Wrocław), J.C. Beaglehole (historyk geografii, Wellington), Roman Brandstatter (poeta, dramatopisarz, Poznań), Stefania Dębicka (Gdańsk), Aniela Drozdowska (geograf, Wrocław), Rita Eilersen (bibliotekarka, Kopenhaga), Tadeusz Z. Gasiński (filolog, Honolulu), Juliusz W. Gomulicki (historyk literatury, eseista, Warszawa), Stanisław Helsztyński (pisarz, historyk literatury, Warszawa), Helen Heney (pisarka, Hornsby, Australia), Julian S. Huxley (biolog, pisarz, Londyn), Jarosław Iwaszkiewicz (pisarz, Stawisko), Stefan Kienie-

wicz (historyk, Warszawa), Jadwiga Kobendzina (fitogeograf, Warszawa), Ladisław Kratochwil (bibliotekarz, Praha), Shane Leslie (historyk, bibliotekarz, żeglarz, Glasborough, Irlandia), Irena Łyszczakowa (bibliotekarka, Canberra), Peter L. McGuire (lektor, literat, Wrocław), Kazimierz Maślankiewicz (geolog, Kraków), Ludvik Mucha (bibliotekarz, Praha), Jan Parandowski (pisarz, Warszawa), Julian Przyboś (poeta, eseista, Kraków), Antonio Stanek (Kurytyba), Wisława Szymborska (poetka, Kraków), Józef Trypućko (slawista, Uppsala), Ewa Turkowa (Toronto), Thomas G. Vallance (geolog, historyk geologii, Sydney), Andrzej Wojtkowski (historyk, bibliograf, Lublin), August Zierhoffer (geograf, Poznań).

Korespondencja do Wacława Ślabczyńskiego, związana głównie z prowadzonymi przez niego poszukiwaniami materiałów do prac, obejmuje ponadto kilkaset bibliotek, towarzystw naukowych, uczelni, archiwów i innych placówek naukowo-badawczych z całego świata, zwłaszcza europejskich, amerykańskich, australijskich i z wysp Oceanii.

Tadeusz Ślabczyński
(Warszawa)